

12. Перевагою права є те, що в його розпорядженні більш дієві і такі, що широко застосовуються засоби впливу, опора на загальну значущість правових норм, їх формальну закріпленість, примус і насильство як впливові інструменти, що забезпечує їх виконання.

13. Для забезпечення послідовного і якісного виконання вимог правових норм, необхідні відповідні органи і служби, що розуміють, які завданнями перед ними стоять, мають необхідні для виконання цих завдань засоби.

14. Практика показує, що цивілізація, створена людьми, не стає простішою, навпаки, складність і протиріччя тут тільки нарастають, а значить, необхідні надійні превентивні заходи, спрямовані на мінімізацію негативних наслідків, інакше конфліктність, що безперервно супроводжує людські стосунки, буде виходити за межі допустимої міри і суспільство піде шляхом незворотною деструкції.

15. Ситуація, що склалася, змушує зробити однозначний висновок, що значення права і правоохоронних органів в умовах сучасного надскладного суспільства буде тільки зростати; від того, наскільки ці органи будуть діяти злагоджено і ефективно, буде залежати не тільки порядок у суспільстві, а й саме його виживання.

Одержано 01.11.2017

УДК 172.15

Людмила Андріївна ШАПОВАЛ,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3948-2778>

ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Патріотичне виховання – різновид виховної роботи метою якої є формування патріотів. Патріот (patriots), в словнику іноземних слів визначається як «земляк, співвітчизник (patria – вітчизна, батьківщина) – людина, що любить свою батьківщину, віддана своєму народу, готова на жертвність і героїзм в ім'я інтересів своєї батьківщини» [2, с. 376]. Відчуття відданості та любові до своєї батьківщини та народу прийнято називати патріотизмом. Отже патріотичне виховання спрямоване на «щеплення» громадян духом патріотизму. Зазвичай, коли мова заходить про патріотизм будь якого рівня, а особливо державного, цей феномен сприймається як безумовно позитивне явище. Між тим, патріотизм, як і будь яка річ чи явище несе в собі протилежні тенденції, так би мовити світлу і темну, проявлену і приховану, а отже є «річчю для нас» і «річчю в собі». Неврахування цієї єдності протилежностей зазвичай стає причиною отримання в загальному результаті більш негативної аніж позитивної складової, зі звичним для нас виправдуванням: «Хотіли як краще, а вийшло як завжди». Тож питання про те, «що позитивного і що негативного несе патріотизм», а також «які ризики і за яких умов несе в собі патріотизм в дії?» не риторичні, а суто практичні. Без наявності всебічно обґрунтованої відповіді на них не можна свідомо здійснювати патріотичне виховання і розраховувати на стабільно позитивні результати. Це давня і системна проблема, що потребує для свого вирішення фундаментального філософсько-правового дослідження. Ми ж проаналізуємо лише декілька питань породжених амбівалентною природою патріотизму.

Розмірковуючи над питанням негативів і ризиків патріотизму, Л. М. Толстой в роботі «Патріотизм і уряд» стверджував, що «патріотизм, як почуття виключної любові до свого народу і як вчення про велич жертвності своїм спокоєм, майном і навіть життям був високою ідеєю в той час, коли кожний народ вважав можливим і справедливим, для свого блага і могутності, піддавати насиллю та грабунку людей іншого народу» [3, с. 3]. За сучасних умов, вважає Л. Толстой, коли люди нашого часу до такого ступеню пов'язані між собою культурними, виробничими, торговими, розумовими відносинами, їм, немає ніякого сенсу, ані потреби порушувати цей взаємовигідний і дружній стан. Між тим, зазначає Л. Толстой, «народи без будь-якої розумної ґрунтовності, всупереч і своїй свідомості, і власним вигодам, не тільки співчують урядам в їх нападах на інші народи, в їх захопленнях чужих володінь і у відстоюванні насилля того, що вже захоплено, але самі вимагають цих нападів, захоплень і відстоювань, радіють їм, пишаться ними» [3, с. 3].

Отже патріотизм як почуття відданості і любові до своєї батьківщини аж до готовності втрати власного спокою і життя заради інтересів цієї батьківщини, Л. М. Толстой вважав негативним почуттям, бо його наслідком в кінцевому рахунку ставали загарбницькі війни.

Тіньова складова патріотизму, на яку він звертав увагу полягала в тому, що почуттям відданості і любові до своєї вітчизни легко маніпулюють правлячі класи, прошарки суспільств, які свідомо використовують патріотизм як знаряддя досягнення власних інтересів і благ. Вони «розпалюють патріотизм тим, що, здійснюючи різного роду несправедливості і жорстокості проти інших народів, збуджують в них ворожнечу до свого народу, а потім використовують цю ж ворожнечу для збудження ворожнечі у своєму народі» [3, с. 4]. Таке собі «загортання жару чужими руками», коли ціле (вітчизна, корпорація, компанія, церква, установа і будь-яке інше соціальне утворення) використовуючи сформоване ним почуття відданості і любові у своїх елементів, спонукає і організовує їх на захоплення територій, влади, майна, пастви і всього, чого заманеться, прикриваючись святою помстою своїх «патріотів».

Чи означає наявність таких ризиків патріотизму потребу відмовитись від нього, як наполягав у свій час Л. М. Толстой? Звичайно ні. Адже патріотизм – потужна духовна складова, будь-якої соціальної спільноти. Вона консолідує, об'єднує, утримує і підтримує збереження та розвиток якості тієї чи іншої соціальної цілісності. Без патріотів не можливе існування наук, мистецтв, установ, спорту, країн, держав, народів, особливо в часи випробувань, криз тощо. Але щоб патріотизм не трансформували у знаряддя маніпуляцій, патріотичне виховання необхідно здійснювати на постійному фоні гуманістичного виховання – виховання людяності в людині і підтримувати її. За таких умов є надія що патріоти однієї вітчизни чи народу заради інтересу своєї батьківщини не стануть знищувати і захоплювати інші народи, як і патріоти віри не стануть робити те ж саме з представниками інших віросповідань, а патріоти установ чи компаній – руйнувати чи захоплювати установи своїх конкурентів. Бо все це не гідне людського єства, а отже не може культивуватися ні за яких умов і ні під якими привабливими гаслами.

Інша проблема, що пов'язана з практикою застосування і використання патріотизму торкається питання відчуження суб'єкту від об'єкту патріотичного виховання.

Зазвичай ситуація складається так, що вихователями патріотизму, тобто суб'єктами патріотичного виховання є ті, хто уособлюють ціле: представники державної влади – законотворці та урядовці різних рангів, керівники компаній та установ, вчителі, викладачі, науковці та інші. Об'єктом є ті, хто уособлюють елементи різномірних соціальних цілісностей: народ, підлеглі, учні, студенти.

Проблема полягає в тому, що патріотична поведінка об'єктів виховання вимагається як належне, в той час як про патріотизм суб'єктів, тобто тих, хто уособлює ціле, сприймається як така собі презумпція, апріорне припущення, яке не підлягає осмисленню розумом тих, кого виховують і до кого пред'являють вимоги. І це породжує закономірне питання: чи повинні вихователі патріотизму самі бути дійсними патріотами цілого, які вони уособлюють? Якщо так на словах, а на ділі ні, тоді всякі вимоги патріотичних вчинків від вихованців, елементів такого цілого, є аморальними, а патріотичне виховання непатріотичних вихователів – красивим прикриттям їх некресивих справ. Осмислюючи цю проблему, сучасний португальський письменник, лауреат Нобелівської премії Жозе Сарамаго розмірковує разом зі своїм героєм: «Мене призвали служити батьківщині, як вони говорять, а ще вони говорять: батьківщина – моя мати і мій батько, але я знаю своїх справжніх батьків, і всі інші теж знають своїх – вони від себе шматок відривали, щоб нагодувати нас, так нехай і батьківщина тоді відриває від себе шматок, щоб ми не голодували, а якщо треба їсти чортополох, нехай і батьківщина їсть його разом зі мною, а інакше виходить, що одні – діти батьківщини, а інші – сукині діти» [1, с. 233].

Якщо суб'єкти патріотичного виховання живуть красивим жирним життям до якого об'єкти виховання ними не допускаються і поступово вичавлюються в злидні і зневагу, таке ціле, що зветься батьківщиною очікує «позбавлення батьківських прав» або банкрутство людського ресурсу від якого не врятує ніяке патріотичне виховання.

Список бібліографічних посилань

1. Сарамаго Ж. Поднявшийся с земли / пер. с португ. А. Богдановского, Н. Малыхиной. М. : Махаон, 2003. 384 с.
2. Словарь иностранных слов. 8-е изд. М. : Рус. язык, 1981. 624 с.
3. Толстой Л. Н. Патриотизм и правительство. URL: http://az.lib.ru/t/tolstoj_lew_nikolaewich/text_1180.shtml (дата звернення: 03.11.2017).